

INKULTURACJA W NAUCZANIU PAPIEŻA JANA PAWŁA II I W DOKUMENTACH KURII RZYMSKIEJ

Słowa kluczowe: kultura, Sobór Watykański II, inkulturacja, Jan Paweł II, Kuria Rzymska

Key words: culture, Second Vatican Council, inculturation, John Paul II, the Roman Curia

Schlüsselwörter: Zweites Vatikanisches Konzil, Inkulturation, Johannes Paul II., Römische Kurie

W celu wyjaśnienia zagadnień związanych z inkulturacją, należy najpierw sprecyzować pojęcie „kultura”. Karol Wojtyła (Jan Paweł II, pontyfikat w latach 1978–2005) interesował się problematyką kultury, doceniając jej wpływ w życiu indywidualnym ludzi, jak również całych społeczeństw. Opowiadał się za personalistyczną koncepcją kultury, uznając bezwzględny prymat kultury duchowej człowieka przed kulturą jej wytworów¹. Wielokrotnie mówił o sprawach kultury, rozważał problem relacji zachodzącej między wiarą a kulturą. Rozumienie wiary i kultury opierał na wypowiedziach Soboru Watykańskiego II (1962–1965)², który wspominał o kulturze ponad 90 razy, zwłaszcza w *Konstytucji O Kościele w świecie współczesnym Gaudium et spes*³.

Artykuł będzie poświęcony zagadnieniu inkulturacji, które było obecne w nauczaniu Jana Pawła II, przede wszystkim w kontekście dzieła misyjnego. Ponadto problematyka ta zostanie przedstawiona na przykładzie dokumentów Kurii Rzymskiej.

* Sylvia Górzna – doktor nauk humanistycznych w zakresie nauk o polityce, adiunkt w Instytucie Historii i Politologii Akademii Pomorskiej w Słupsku; Obszary badań: dialog międzyreligijny, dialog Kościoła katolickiego z islamem i judaizmem, w kontekście politologii religii. E-mail: sylwiagorzna@wp.pl

¹ S. Kowalczyk, *Filozofia kultury*, Lublin 1997, s. 191–192.

² H. Novello, *Evangelising Culture in a Technological Age: Faith as Lived Culture*, „The Australasian Catholic Record” 2014, t. 91, nr 2, s. 215.

³ Zob. *Sobór Watykański II. Konstytucje, dekryty, deklaracje. Tekst polski*, red. J. Groblicki, E. Florkowski, Poznań 1986, s. 537–620.

I. KULTURA W UJĘCIU PAPIEŻA JANA PAWŁA II

Jeszcze jako abp Krakowa, Karol Wojtyła nawiązywał do marcelowskiego rozróżnienia „być” i „mieć”⁴, przestrzegając przed nadmierną fascynacją wartościami materialno-uitylitarными, które są nieodzowne jako środki, jednak nie powinny stać się najważniejszymi celami życia człowieka⁵.

Wyrazem tego rozróżnienia jest przemówienie w siedzibie UNESCO w Paryżu w dniu 2 czerwca 1980 r., podczas którego Jan Paweł II podkreślił, że: „Wszystko, co człowiek „ma” (posiada) o tyle jest ważne dla kultury, o tyle jest kulturotwórcze, o ile człowiek przez to, co posiada, może równocześnie pełniej „być” jako człowiek, pełniej stawać się człowiekiem we wszystkich właściwych człowieczeństwu wymiarach jego bytowania” (pkt 7)⁶. W tym samym przemówieniu papież wymienił dwa typy kultury: materialną i duchową (pkt 8)⁷. Wskazał na podstawy społecznego profilu kultury, które odnosił do dwóch społeczności naturalnych: rodziny i narodu (pkt 12 i 14)⁸.

Jan Paweł II dostrzegał znaczącą rolę kultur w głoszeniu Chrystusa, dlatego w dniu 20 maja 1982 r. powołał do życia nową dykasterię w Kurii Rzymskiej tj. Papieską Radę ds. Kultury⁹.

II. HISTORYCZNY PROCES INKULTURACJI

Proces inkulturacji Kościoła występuje od samego początku jego istnienia, jednak był on różnie rozumiany i interpretowany, różne były określenia na dostosowanie się Kościoła do aktualnych warunków życia w działalności misyjnej: asymilacja, akulturacja, akomodacja, adaptacja, indygenizacja. Najgłębsze uzasadnienie teologiczne oraz początek inkulturacji stanowi tajemnica wcielenia: Syn Boży, który stał się jednym z nas¹⁰.

Termin „adaptacja” używany w biologii, naukach społecznych i pedagogice oznacza z języka łac. „dostosowanie”, „przystosowanie się” do czegoś nowego. Akomodacja w tych dyscyplinach jest uważana za jeden z etapów procesu adaptacji i jej element konstytutywny, zaś w teologii proces akomodacji polega na dostosowaniu formy przepowiadania Ewangelii oraz naukowej systematyzacji treści

⁴ Zob. G. Marcel, *Być i mieć*, tłum. P. Lubicz, Warszawa 1962.

⁵ S. Kowalczyk, *Filozofia...*, s. 195.

⁶ Jan Paweł II, *Nauczanie papieskie III, 1, 1980 (styczeń – czerwiec)*, oprac. E. Weron, A. Jaroch, Poznań – Warszawa 1985, s. 728.

⁷ Ibidem, s. 729.

⁸ Ibidem, s. 731–732.

⁹ J. Różański, *Wokół koncepcji inkulturacji*, Warszawa 2007, s. 18.

¹⁰ J. Górski, *Inkulturacja*, w: *Encyklopedia nauczania społecznego*, red. A. Zwoliński, Radom 2003, s. 204.

objawienia do mentalności odbiorcy w zależności od rozwoju i zmienności prądów umysłowych w różnych czasach i kulturach¹¹.

Dokumenty Soboru Watykańskiego II określenie „adaptacja” odnosiły do współczesnych warunków kulturowych i interpretowały jako *aggiornamento*, czyli „otwarcie się”, „odnowę”, zaś akomodację stosowano w odniesieniu do ducha i charakteru rodzimych kultur¹².

Chrześcijaństwo wyrosło z korzeni żydowskich, a następnie rozwinęło się w grecko-lacińskim środowisku kulturowym. To był pierwszy etap inkulturacji. Św. Paweł (ur. ok. 5–10, zm. 64–67) stosował zasadę inkulturacji m.in. przemawiając na Areopagu, kiedy przytaczał fragmenty hymnu Kleantesa do Zeusa, czy w *Listie do Koryntian* cytując greckiego poetę Meandra. Inkulturacja stosowana przez niego w działalności misyjnej streszcza się w jego słowach: „Wszystko badajcie, a co szlachetne – zachowujcie!” (1 Tes 5,21)¹³.

W związku z nowymi odkryciami geograficznymi problem inkulturacji narastał. Doprowadziły one do zderzenia Kościoła, związanego wtedy silnymi więzami z kulturą europejską, z nowymi kulturami i religiami Azji, Afryki i Ameryki. Wówczas pojawił się termin „akomodacja misyjna”¹⁴. W religiach niechrześcijańskich¹⁵ dostrzegano zwłaszcza zepsucie, błędy oraz grzech. Okres intensywnej działalności misyjnej na Dalekim Wschodzie, zwłaszcza w Chinach i Indiach rozpoczął się w XVI wieku. Pionierską pracę inkulturacyjną w Chinach prowadził o. Matteo Ricci (1552–1610), zaś w Indiach o. Roberto de Nobili (1577–1656)¹⁶.

Jedni stali na stanowisku, że obyczaje religijne i narodowe w Chinach i Indiach nie kolidują z chrześcijaństwem i nie wymagały zerwania z nimi, drudzy zaś dopatrywali się w takim postępowaniu tolerowania zabobonów i ducha pogaństwa. To doprowadziło do wydania w 1709 r. zakazu stosowania rytów. Stolica Apostolska dokonała zmiany stanowiska w tej sprawie dopiero w 1939 r. uzasadniając, że „niektóre ceremonie, choć pierwotnie związane były z pogańskimi obrzędami, teraz po upływie wieków, po zmianie obyczajów i mentalności, zachowały tylko znaczenie wyrazu czci dla przodków lub miłości ojczyzny, albo grzeczności wobec bliźnich”, a zatem intuicja Ricciego i Nobiliego okazała się po wiekach słuszna i uzyskała aprobatę Kościoła¹⁷.

Działalność Kongregacji Rozkrzewiania Wiary oraz działalność papieży, przede wszystkim Grzegorza XVI (pontyfikat w latach 1831–1846) i Piusa XI (pontyfikat

¹¹ J. Różański, *Wokół koncepcji...*, s. 21–22, przyp. 18. Zob. R.J. Schreiter, *Faith and cultures: challenges to a world church*, „Theological Studies” 1989, t. 50, nr 4, s. 746.

¹² J. Różański, *Wokół koncepcji...*, s. 22.

¹³ Z. Krzyszowski, *Kościół w funkcji kulturotwórczej*, w: *Kościół w czasach Jana Pawła II*, red. M. Rusecki, K. Kaucha, J. Mastej, Lublin 2005, s. 309–310, przyp. 23.

¹⁴ J. Różański, *Wokół koncepcji...*, s. 22.

¹⁵ Zob. S. Górzna, *Dzieci Abrahama. Dialog Kościoła katolickiego z islamem i judaizmem w Polsce w okresie pontyfikatu Jana Pawła II (1978–2005)*, Słupsk 2013; *Jan Paweł II wobec obecności islamu i muzułmanów w krajach Unii Europejskiej*, wybór i wstęp eadem, Słupsk 2015.

¹⁶ J. Górski, *Inkultuacja*, w: *Encyklopedia nauczania...*, red. A. Zwoliński, s. 204. Zob. J. Koniór, *Matteo Ricci*, Kraków 2013.

¹⁷ Z. Krzyszowski, *Kościół w funkcji kulturotwórczej*, w: *Kościół w czasach...*, red. M. Rusecki, K. Kaucha, J. Mastej, dz. cyt., s. 312, przyp. 36.

w latach 1922–1939), coraz bardziej wpływała na rozwój dzieła misyjnego oraz zgłębianie problemów Kościołów misyjnych. W dokumentach Soboru Watykańskiego II otwartego przez papieża Jana XXIII (pontyfikat w latach 1958–1963), a zakończonego przez papieża Pawła VI (pontyfikat w latach 1963–1978) widać bardzo dobrze przygotowany grunt pod inkulturację¹⁸.

Sobór nie używa tego pojęcia, ale spotykamy się z nim na Synodzie Biskupów z 1977 roku. Wcześniej używany termin „akulturacja” oznaczał przybliżenie orędzia ewangelicznego do kultury, zgodnie z użytym łac. przedrostkiem *ad* (do), zaś „inkulturacja” wyraża zgodnie z łac. przedrostkiem *in* (w) bardziej wewnętrzny związek zachodzący między wiarą a kulturą¹⁹.

III. INKULTURACJA W NAUCZANIU JANA PAWŁA II

Pojęcie inkulturacji wprowadził Jan Paweł II w adhortacji apostołskiej *Catechesi tradendae*²⁰ (Rzym, 16 października 1979 r.). W rozdziale VII wyjaśniał, że „francuskie słowo *acculturation* lub *inculturation* jest wprawdzie słowem nowym, wyraża jednak znakomicie jeden z elementów wielkiej Tajemnicy Wcielenia. (...) katecheza, jak i ewangelizacja w ogóle, ma za zadanie wszczęcie siły Ewangelii w samą istotę jej kultury i ich zasadnicze elementy; dostrzegać to, co je jaśniej wyraża; szanować ich wartości i bogactwa. W ten sposób będzie mogła doprowadzić ludzi o różnych formach kultury do poznania ukrytej tajemnicy i dopomóc im w wydobywaniu z ich własnej żywej tradycji oryginalnych znaczeń chrześcijańskiego życia, sprawowania liturgii i sposobu myślenia” (CT 53).

Podczas przemówienia do członków Papieskiej Rady do spraw Kultury (Rzym, 18 stycznia 1983 r.) papież nawiązał do dialogu międzykulturowego i procesu inkulturacji. Zaznaczył, że „Istnieją jeszcze środowiska i mentalności, a także kraje i całe regiony, które czekają na ewangelizację, a to zakłada *dlugi i śmiały proces inkulturacji*, by Ewangelia mogła przeniknąć w duszę żywych kultur, odpowiadając na ich najszlachetniejsze oczekiwania i wspomagając ich wzrost na miarę wiary, nadziei i miłości chrześcijańskiej. Przez swoich misjonarzy Kościół dokonał już wspaniałego dzieła na wszystkich kontynentach, ale ta misjonarska praca nigdy nie jest zakończona, gdyż kultury zostały dotknięte zaledwie powierzchownie, a poza tym zmieniają się ustawicznie i tym samym wymagają ciągle nowego podejścia” (pkt 4)²¹.

¹⁸ J. Górski, *Inkulturacja*, w: *Encyklopedia nauczania...*, red. A. Zwoliński, s. 205.

¹⁹ Z. Krzyszkowski, *Kościół w funkcji kulturotwórczej*, w: *Kościół w czasach...*, red. M. Rusecki, K. Kaucha, J. Mastej, s. 309. Por. S. Janeczek, *Inkulturacja*, w: *EK*, t. 7, red. nac. S. Wielgus, Lublin 1997, kol. 234.

²⁰ Jan Paweł II, *Encykliki i adhortacje 1979–1981: Redemptor hominis, Dives in misericordia, Laborem exercens, Catechesi tradendae, Familiaris consortio*, Warszawa 1983, s. 161–219. Zob. R. Wójtowicz, *Nowa ewangelizacja – odpowiedź na redukcję sacrum*, „Przegląd Religioznawczy” 2012, nr 4, s. 66; S. Górzna, *The political dimension of interreligious dialogue during the pontificate of John Paul II*, „Społeczeństwo i Polityka. Pismo edukacyjne” 2013, nr 4, s. 143–155.

²¹ *Ibidem*, s. 186–187. Zob. T.P. Curley, *The New Evangelization and Grief Ministry. Our evangelizing helps bereaved experience God's love*, „Priest” 2012, t. 68, nr 11, s. 50.

Należy dodać, że Kościół zawsze wypowiadał się w języku i kategoriach myślenia określonych kultur, zarówno Wschodu jak i Zachodu, czego dowodem są święci, którzy reprezentują różne kultury m.in.: Ojcowie Kościoła Wschodniego i Zachodniego, Augustyn (354–430), Orygenes (ok. 185–254), Cyryl (ur. ok. 827 r., zm. 869 r.), Metody (ur. ok. 815 r., zm. 885 r.), Franciszek z Asyżu (ur. 1181 r. lub 1182 r., zm. 1226 r.), Teresa z Lisieux (1873–1897), Tomasz Morus (1478–1535), Edyta Stein (1891–1942), Matka Teresa z Kalkuty (1910–1997)²².

Na uwagę zasługuje encyklika *Slavorum Apostoli* (Rzym, 2 czerwca 1985 r.), w której papież ukazał wkład Braci Sołuńskich w inkulturację poprzez wcielenie Ewangelii w rodzime kultury: „Wcielając Ewangelię w rodzimą kulturę ludów ewangelizowanych, święci Cyryl i Metody położyli szczególne zasługi dla ukształtowania się i rozwoju tej kultury, a raczej wielu kultur. Wszystkie bowiem kultury narodów słowiańskich zawdzięczają swój «początek» lub własny rozwój dziełu Braci Sołuńskich. Oni bowiem, tworząc w sposób oryginalny i genialny alfabet języka słowiańskiego, wnieśli zasadniczy wkład w kulturę i literaturę wszystkich narodów słowiańskich” (SA 21)²³.

W posynodalnej adhortacji apostołskiej *Christifideles laici* (Rzym, 30 grudnia 1988 r.), papież wypowiadał się o inkulturacji jako istotnym narzędziu nowej ewangelizacji. Apelował w niej do świeckich katolików, aby przy wspólnej z Kościołem nowej ewangelizacji tak bardzo potrzebnej światu, „Świeccy katolicy (czuli się – S.G.) aktywnymi i odpowiedzialnymi uczestnikami tego dzieła, będąc wezwani do głoszenia Ewangelii i życia według niej w służbie wartości oraz potrzeb osoby i społeczeństwa” (ChL 64)²⁴.

Encyklika *Redemptoris missio*²⁵ (Rzym, 7 grudnia 1990 r.) omawia m.in. proces wcielania Ewangelii w kultury narodów. W rozdziale II papież stwierdził, że: „Prowadząc działalność misyjną wśród narodów, Kościół spotyka różne kultury i zostaje wciągnięty w proces inkulturacji” (RMis 52). Określił inkulturację jako „wewnętrzne przekształcenie autentycznych wartości kulturowych przez ich integrację w chrześcijaństwie i zakorzenienie chrześcijaństwa w różnych kulturach. Jest to zatem proces głęboki i całościowy, który dotyczy zarówno orędzia chrześcijańskiego, jak też refleksji i konkretnej działalności Kościoła. Jest to również proces trudny, ponieważ nie może w żadnej mierze naruszyć specyfiki i integralności wiary chrześcijańskiej” (RMis 52). Zalecił w tym dokumencie, aby misjonarze pochodzący z innych Kościołów i krajów włączyli się w świat społeczno-kulturowy tych, do których zostali posłani, „przewyciężając uwarunkowania środowiska swego pochodzenia. Tak więc winni nauczyć się języka regionu, w którym pracują, poznać najbardziej znamienne przejawy tamtejszej kultury, odkrywając jej wartości

²² W. Kawecki, *Personalistyczna koncepcja teologii kultury*, STV 2006, nr 1, s. 191–204.

²³ Zob. Jan Paweł II, *Encyklika Slavorum Apostoli w 1100 rocznicę dzieła ewangelizacji świętego Cyryla i Metodego*, OsRomPol 1985, nr 4–5, s. 1, 3–6.

²⁴ Zob. idem, *Posynodalna adhortacja apostołska Christifideles laici o powołaniu i misji świeckich w Kościele i w świecie dwadzieścia lat po Soborze Watykańskim II*, OsRomPol 1988, nr 12, s. 9–24.

²⁵ Zob. idem, *Encyklika Redemptoris missio Ojca Świętego Jana Pawła II o stałej aktualności posłania misyjnego*, Watykan 1990.

w bezpośrednim doświadczeniu” (RMis 53). Wskazywał na dwie zasady, którymi powinien kierować się właściwy proces inkulturacji: „zgodności z Ewangelią» i «jedności Kościoła powszechnego»” (RMis 54). Inkulturacja „wymaga stopniowania, tak aby był naprawdę wyrazem chrześcijańskiego doświadczenia wspólnoty” (RMis 54) oraz powinna „objąć cały Lud Boży, a nie tylko szczupłe grono ekspertów, wiadomo bowiem, że lud odzwierciedla autentyczny zmysł wiary, którego nigdy nie należy tracić z oczu. Procesem inkulturacji należy kierować i pobudzać go, ale nie przyspieszać, by nie powodować u chrześcijan reakcji negatywnych; winien on być wyrazem życia wspólnotowego, to znaczy dojrzewać w łonie wspólnoty, a nie być wyłącznie owocem uczonych badań. Ochrona wartości tradycyjnych jest konsekwencją wiary dojrzalej” (RMis54).

W posynodalnej adhortacji apostolskiej *Pastores dabo vobis* (Rzym, 25 marca 1992 r.) Jan Paweł II przypominał zasady inkulturacji w rozdziale V, podkreślając, że: „Zasady te, związane z tajemnicą wcielenia Słowa Bożego oraz z antropologią chrześcijańską, ukazują autentyczny sens inkulturacji: wśród bardzo odmiennych, a czasem przeciwstawnych kultur występujących w różnych częściach świata, inkulturacja ma być wyrazem posłuszeństwa poleceniu Chrystusa, który nakazał głosić Ewangelię wszystkim narodom aż po krańce ziemi” (PDV 55)²⁶.

W posynodalnej adhortacji *Ecclesia in Africa*²⁷ (Jaunde, 14 września 1995 r.), w rozdziale III, Jan Paweł II wskazywał na dwa wymiary inkulturacji: „z jednej strony” oznacza «wewnętrzne przekształcenie autentycznych wartości kulturowych przez ich integrację w chrześcijaństwie»; z drugiej strony jest „zakorzenianiem chrześcijaństwa w różnych kulturach»” (EiA 59). Podkreślał potrzebę teologii inkulturowanej: „Synod przypomniał «Biskupom i Konferencjom Episkopatów, że inkulturacja obejmuje wszystkie dziedziny życia Kościoła i ewangelizacji: teologię, liturgię, życie i strukturę Kościoła. Wszystko to wskazuje na potrzebę poznawania kultur afrykańskich w całej ich złożoności»” (EiA 62)²⁸.

Posynodalna adhortacja apostolska *Ecclesia in Asia*²⁹ Jana Pawła II (New Delhi, 6 listopada 1999 r.) wzywa do inkulturacji (nr 21), ukazuje Ducha Świętego jako sprawcę inkulturacji (nr 21) oraz wskazuje na kluczowe obszary inkulturacji tj.: teologia, liturgia, formacja biblijna oraz formacja ewangelizatorów (nr 22).

²⁶ Idem, *Posynodalna adhortacja apostolska Pastores dabo vobis do biskupów, do duchowieństwa i wiernych o formacji kapłanów we współczesnym świecie*, dostęp: 29.01.2016, <http://w2.vatican.va/content/john-paul-ii/pl/apost_exhortations/documents/hf_jp-ii_exh_25031992_pastores-dabo-vobis.html#m5>.

²⁷ *Posynodalna Adhortacja Apostolska Ecclesia in Africa Ojca Świętego Jana Pawła II do Biskupów, do Kapłanów i Diakonów, do Zakonników i Zakonnic oraz do wszystkich Wiernych w Kościele w Afryce i Jego Misji Ewangelizacyjnej u progu roku 2000*, *OsRomPol* 1995, nr 10, s. 20–21, 32.

²⁸ Zob. E. Sakowicz, *Stolica Apostolska wobec tradycyjnej religii i kultury Afryki*, „Forum Politolologiczne” 2012, t. 13, s. 247–268.

²⁹ Jan Paweł II, *Adhortacja apostolska Ecclesia in Asia*, dostęp: 30.01.2016, <<http://www.misyje.pl/dokumenty-misyjne-4439/adhortacje-424/ecclesia-in-asia-425/ecclesia-in-asia-iv-430>>.

W liście apostolskim *Novo millennio ineunte*³⁰ (Watykan, 6 stycznia 2001 r.) Jan Paweł II odniósł się do inkulturacji, która stanowi wyzwanie na przyszłość: „Chrześcijaństwo trzeciego tysiąclecia będzie musiało zaspokajać tę potrzebę inkulturacji. Pozostając sobą i dochowując bezwarunkowej wierności orędku ewangelicznemu i kościelnej tradycji, będzie przybierało także oblicze różnych kultur i narodów, w których zostanie przyjęte i zapanuje” (NMI 40).

Jednym z głównych tematów posynodalnej adhortacji apostolskiej Jana Pawła II *Ecclesia in Oceania*³¹ (Watykan, 22 listopada 2001 r.) była inkulturacja. W rozdziale II papież podkreślił, że: „Proces inkulturacji rozpoczął się w Oceanii, gdy imigranci przynieśli wiarę chrześcijańską ze swych ojczyzn. Dla rdzennej ludności Oceanii inkulturacja oznaczała nowy dialog między światem, który znali i wiarą, którą przyjęli. W rezultacie Oceania podaje wiele przykładów unikalnych kulturowych wyrażań w dziedzinach teologii, liturgii i stosowania symboli religijnych” (EiO 16). Wskazywał na podwójny aspekt autentycznej inkulturacji Ewangelii: „Z jednej strony kultura oferuje pozytywne wartości i formy, mogące wzbogacić sposoby, w jakich Ewangelia jest głoszona, rozumiana i przeżywana. Z drugiej strony, Ewangelia stanowi wyzwanie dla kultur i wymaga, aby niektóre wartości i formy zmieniły się” (EiO 16). Zachęcał do inkulturacji wiary chrześcijańskiej (EiO 17).

W encyklice *Ecclesia de Eucharistia* (Rzym, 17 kwietnia 2003 r.) papież poruszył w rozdziale V w numerze 51 problematykę inkulturacji: „To, co dokonało się na terenach starożytnej chrystianizacji w dziedzinie sztuki kościelnej i dyscypliny liturgicznej, rozwija się także *na kontynentach, na których chrześcijaństwo jest stosunkowo młodsze*. Jest to zgodne ze wskazaniem Soboru Watykańskiego II w związku z potrzebą zdrowej i zarazem koniecznej «inkulturacji». Podczas moich licznych podróży miałem okazję zaobserwować we wszystkich stronach świata, jak bardzo ożywiający jest kontakt pomiędzy celebracją Eucharystii a formami, stylami i wrażliwością różnych kultur. Dostosowując się do zmieniających się warunków czasu i przestrzeni, Eucharystia zapewnia pokarm nie tylko pojedynczym osobom, lecz całym ludom, i kształtuje kultury inspirowane się chrześcijaństwem”³².

W Posynodalnej adhortacji apostolskiej *Ecclesia in Europa* (Watykan, 28 czerwca 2003 r.) Jan Paweł II podjął refleksję nad ewangelizacją kultury i inkulturacji Ewangelii. W rozdziale III czytamy: „Orędzie o Jezusie Chrystusie musi dotrzeć również do współczesnej kultury europejskiej. *Ewangelizacja kultury* winna ukazać, że również w tej dzisiejszej Europie można żyć w pełni Ewangelią pojmowaną jako droga, która nadaje sens istnieniu. W tym celu duszpasterstwo musi wziąć na siebie zadanie kształtowania mentalności chrześcijańskiej w zwyczajnym życiu: w rodzinie, w szkole, w środkach społecznego przekazu, w świecie kultury, pracy i ekonomii, w polityce, w wykorzystaniu wolnego czasu, w zdrowiu i w chorobie. Trzeba krytycznie, ale ze spokojem spojrzeć na aktualną sytuację kulturową Europy i pod-

³⁰ Zob. *List apostolski Novo millennio ineunte Ojca Świętego Jana Pawła II do biskupów, duchowieństwa i wiernych na zakończenie Wielkiego Jubileuszu Roku 2000*, *OsRomPol* 2001, nr 2, s. 4–23.

³¹ Zob. Jan Paweł II, *Ecclesia in Oceania* [dostęp: 30.01.2016], <<http://papiez.wiara.pl/doc/379660.Ecclesia-in-Oceania/19>>.

³² Zob. idem, *Ecclesia de Eucharistia*, Rzym 2003.

dać ocenie nowe tendencje, ważniejsze fakty i sytuacje naszych czasów w świetle centralnego miejsca Chrystusa i chrześcijańskiej antropologii” (EiE 58)³³.

W posynodalnej adhortacji apostolskiej *Pastores Gregis* (Rzym, 16 października 2003 r.) papież poruszył m.in. zagadnienie posługi biskupa dla inkulturacji Ewangelii. W rozdziale III uwypuklił odpowiedzialność zwłaszcza biskupów za wierność i właściwe rozeznanie przebiegu inkulturacji, zaznaczając, że: „Ewangelizacja kultury i inkulturacja Ewangelii stanowią integralną część nowej ewangelizacji i dlatego są zadaniem złączonym z funkcją biskupa” (PG 30)³⁴.

IV. INKULTURACJA W DOKUMENTACH KURII RZYMSKIEJ

„Instrukcja o chrześcijańskiej wolności i wyzwoleniu”³⁵ Kongregacji Nauki Wiary (Rzym, 22 marca 1986 r.) podejmuje problematykę inkulturacji. W rozdziale V w części IV czytamy o wyzwaniu inkulturacji: „Kościół jako wspólnota łącząca różnorodność i jedność, dzięki swojej obecności w całym świecie, przyjmuje z każdej kultury to, co w niej znajduje pozytywnego. Inkulturacja nie jest jednakże zwyczajną zewnętrzną akceptacją; jest ona wewnętrznym przekształceniem autentycznych wartości kulturowych, poprzez ich włączenie w chrześcijaństwo; jest zakorzenieniem się chrześcijaństwa w różnych kulturach ludzkich. Rozdział między Ewangelią i kulturą jest dramatem, którego wspomniane problemy są smutną ilustracją. Potrzebny jest więc wielkoduszny wysiłek ewangelizacji kultur” (nr 96).

Dokument Międzynarodowej Komisji Teologicznej pt. „Wiara i inkulturacja”³⁶ zatwierdzony w czasie sesji plenarnej w 1988 r. podejmuje pogłębioną refleksję nad relacjami zachodzącymi między wiarą i kulturą. Inkulturację definiuje w rozdziale I jako wysiłek Kościoła katolickiego w celu „wprowadzenia orędzia Chrystusa w określone środowisko społeczno-kulturowe, wzywając do wiary według wszystkich jej własnych wartości, uwzględniając, że są one do pogodzenia z Ewangelią. Pojęcie inkulturacji uwzględnia ideę wzrostu, wzajemnego ubogacenia osób i grup, na mocy spotkania Ewangelii ze środowiskiem społecznym” (nr 11). Natomiast rozdział III oscyluje wokół aktualnych problemów inkulturacji tj.: pobożność ludowa, spotkanie religii niechrześcijańskich, młode Kościoły, przeszłość chrześcijańska i kultura przodków oraz wiara chrześcijańska i współczesność. W numerze 23. czytamy o wymogu wysiłku metodycznego poszukiwania i skoncentrowanego działania u odpowiedzialnych za ewangelizację, który przyczyni się: „1) do rozwinięcia postawy przyjęcia i krytycznego rozróżnienia; 2) do zdolności rozumienia

³³ Zob. idem, *Posynodalna adhortacja apostolska Ecclesia in Europa do biskupów, do kapłanów i diakonów, do zakonników oraz do wszystkich wiernych w Jezusie Chrystusie, który żyje w Kościele jako źródło nadziei dla Europy*, *OsRomPol* 2003, nr 7/8, s. 4–39.

³⁴ Zob. idem, *Posynodalna adhortacja apostolska Pastores Gregis o biskupie Słudze Ewangelii Jezusa Chrystusa dla nadziei świata*, *OsRomPol* 2004, nr 1, s. 4–48.

³⁵ Zob. Kongregacja Nauki Wiary, *Instrukcja o chrześcijańskiej wolności i wyzwoleniu*, *OsRomPol* 1986, nr 2, s. 13–20.

³⁶ Zob. *Od wiary do teologii. Dokumenty Międzynarodowej Komisji Teologicznej 1969–1996*, red. J. Królikowski, Kraków 2000, s. 251–271.

oczekiwań duchowych i aspiracji ludzkich nowych kultur; 3) do zdolności analizy kulturowej, biorąc pod uwagę efektywne spotkanie ze światem współczesnym”.

„Czwarta instrukcja dla poprawnego wprowadzania soborowej Konstytucji o liturgii”³⁷ (25 stycznia 1994 r.) Kongregacji ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów odchodzi od przyjętego w soborowej Konstytucji *Sacrosanctum Concilium*³⁸ terminu „przystosowanie liturgiczne” i wprowadza termin „inkulturacja”. Niniejsza Instrukcja bierze pod uwagę różnorodne sytuacje, ale „na pierwszym miejscu kraje o tradycji niechrześcijańskich, w których Ewangelia była głoszona w czasach nowożytnych przez misjonarzy, którzy jednocześnie przynieśli Obrządek rzymski” (nr 6). W numerach 9–20 opisuje proces inkulturacji w historii zbawienia, w nr 21–32 wymagania i warunki wstępne do inkulturacji liturgicznej, w nr 33–51 zasady i normy praktyczne dla inkulturacji obrządku rzymskiego, w nr 52–69 zakres adaptacji w obrządku rzymskim.

Na uwagę zasługuje dokument Papieskiej Rady ds. Rodziny pt. „Ludzka płciowość: prawda i znaczenie”. Wskazania do wychowania w rodzinie (Watykan, 8 grudnia 1995 r.). W części VII w numerze 143. znajdujemy rozważanie o inkulturacji i wychowaniu do miłości: „Autentyczne wychowanie do miłości powinno liczyć się z kontekstem kulturowym, w którym żyją rodzice i ich dzieci. Podobnie jak istnieje porozumienie między wyznawaną wiarą i konkretnym życiem, tak inkulturacja jest zharmonizowaniem wiary i kultury, przy czym jednak Chrystus i Jego Ewangelia mają absolutne pierwszeństwo nad kulturą”³⁹.

Zagadnieniu m.in. inkulturacji została poświęcona Instrukcja *Erga migrantes Caritas Christi* Papieskiej Rady do Spraw Duszpasterstwa Migrantów i Podróżujących (Rzym, 3 maja 2004 r.). W części II porusza omawianą problematykę, pluralizm kulturalny i religijny. W punkcie 36. wskazuje na konieczność inkulturacji, „ponieważ nie można ewangelizować nie wchodząc w głęboki dialog z kulturami”⁴⁰. W tym samym numerze czytamy o wymaganiach dla inkulturacji, która „zaczyna się od słuchania, czyli od poznania tych, którym głosi się Ewangelię. Takie słuchanie i poznanie prowadzą bowiem do bardziej adekwatnej oceny wartości i cech negatywnych obecnych w ich kulturze w świetle paschalnej tajemnicy śmierci i życia. Tu nie wystarcza tolerancja, potrzebna jest sympatia, poszanowanie, na ile to możliwe, tożsamości kulturalnej interlokutorów. Uznanie ich pozytywnych aspektów i doce-

³⁷ Zob. *Czwarta instrukcja Kongregacji ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów dla poprawnego wprowadzenia soborowej Konstytucji o liturgii* [dostęp: 30.01.2016], <http://www.kuria.gliwice.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=1087:czwarta-instrukcja-kongregacji-ds-kultu-bozego-i-dyscypliny-sakramentow-dla-poprawnego-wprowadzenia-soborowej-konstytucji-o-liturgii-art-37-40-liturgia-rzymska-i-inkulturacja&catid=127:liturgia&Itemid=730>.

³⁸ Zob. *Sobór Watykański II...*, red. J. Groblicki, E. Florkowski, s. 40–70.

³⁹ Papieska Rada ds. Rodziny, „*Ludzka płciowość: prawda i znaczenie*”. *Wskazania do wychowania w rodzinie*, Łomianki 1996 [dostęp: 15.01.2016], <http://www.duszpasterstwo.wroclaw.gniezno.opoka.org.pl/upload/files/dokumenty_kosciola/ludzka_plciowosc_prawda_i_znaczenie.pdf>.

⁴⁰ Papieska Rada do spraw Duszpasterstwa Migrantów i Podróżujących, *Instrukcja Erga migrantes Caritas Christi* [dostęp: 15.01.2016], <http://www.migrant.pl/media/pdf/erga_migrantes_pl.pdf>.

nienie ich, gdyż przygotowują przyjęcie Ewangelii, jest koniecznym wstępem do skutków głoszenia. Tylko w ten sposób powstaje dialog, zrozumienie i zaufanie⁴¹.

ZAKOŃCZENIE

W niniejszym artykule zaprezentowano: pojęcie kultury w ujęciu Jana Pawła II; historyczny proces inkulturacji, który występował do samego początku istnienia Kościoła; różne określenia na dostosowanie się Kościoła do aktualnych warunków życia w działalności misyjnej; przykłady pracy inkulturacyjnej m.in. św. Pawła, braci św. Cyryla i św. Metodego, dzięki którym Kościół wszedł na tereny Słowian; wybrane dokumenty papieskie oraz przemówienia, w których podjął refleksję nad procesem inkulturacji, wyjaśniając, co oznacza to pojęcie, wskazując m.in. zasady, którymi powinien kierować się ten proces, jego wymiary, obszary; dokumenty Kurii Rzymskiej, w których poruszano problematykę inkulturacji, jej wymagania, aktualne problemy.

Reasumując inkulturacja to proces permanentny, ponieważ kultury zmieniają się ustawicznie i wymagają ciągle nowego podejścia, które współcześnie wyraża się w ewangelizacji kultury prowadzonej w duchu dialogu⁴². Wymaga dochowania wierności zarówno orędziu ewangelicznemu, jak i danym kulturom. Jan Paweł II widział w tym procesie szansę utrwalenia obecności chrześcijaństwa we współczesnej kulturze, wyzwanie na przyszłość.

INCULTURATION IN THE TEACHING OF POPE JOHN PAUL II AND THE DOCUMENTS OF THE ROMAN CURIA

SUMMARY

The aim of the paper will be to explain a variety of notions, especially the notion of „inculturation” and to present its principles, dimensions, areas in the Pope’s teaching as well as in the documents of the Roman Curia. The paper will oscillate around the following issues: historical process of inculturation of Saint Paul, Saint Cyril and Saint Methodius; pontifical documents e.g. apostolic exhortation *Catechesi tradendae* (1979), encyclical *Redemptoris missio* (1990), post-synodal exhortation *Ecclesia in Africa* (1995); papal speeches and statements e.g. to the members of the Pontifical Council for Culture; documents of the Roman Curia e.g. the document of International Theological Commission entitled „Faith and Inculturation” (1988).

⁴¹ Ibidem.

⁴² Z. Krzyszowski, *Kościół w funkeji kulturotwórczej*, w: *Kościół w czasach...*, red. M. Rusecki, K. Kaucha, J. Mastej, s. 314.

DIE INKULTURATION IN DER LEHRE DES PAPSTES JOHANNES PAUL II. UND IN DEN DOKUMENTEN DER RÖMISCHEN KURIE

ZUSAMMENFASSUNG

Der vorliegende Artikel geht dem Ziel nach, vor allem den Begriff „Inkulturation“ zu klären und dessen Grundsätze, Dimensionen, Bereiche in der päpstlichen Lehre sowie in Dokumenten der Römischen Kurie darzustellen. Die Studie oszilliert zwischen den folgenden Themen: dem historischen Prozess der Inkulturation, der seit dem Beginn der Existenz der Kirche präsent war; Beispielen für Inkulturationsarbeit [der heilige Apostel Paulus, heilige Kyrill und Method]; päpstlichen Dokumenten [apostolisches Schreiben *Catechesi tradendae* (1979), Enzyklika *Redemptoris missio* (1990), nachsynodales apostolisches Schreiben *Ecclesia in Africa* (1995)]; Papst-Reden und Ansprachen, z. B. an Mitglieder des Päpstlichen Rates für Kultur; Dokumenten der Römischen Kurie [Dokument der Internationalen Theologischen Kommission „Glaube und Inkulturation“ (1988)].

INKULTURACJA W NAUCZANIU PAPIEŻA JANA PAWŁA II I W DOKUMENTACH KURII RZYMSKIEJ

STRESZCZENIE

Celem artykułu było wyjaśnienie zwłaszcza pojęcia „inkulturacja” oraz zaprezentowanie m.in. jej zasad, wymiarów, obszarów w nauczaniu papieskim, jak również w dokumentach Kurii Rzymskiej. Opracowanie oscyluje między następującymi kwestiami: historycznym procesem inkulturacji, który występował od samego początku istnienia Kościoła; przykładami pracy inkulturacyjnej [św. Paweł apostoł, święci Cyryl i Metody]; dokumentami papieskimi [adhortacja apostolska *Catechesi tradendae* (1979), encyklika *Redemptoris missio* (1990), posynodalna adhortacja *Ecclesia in Africa* (1995); przemówieniami i wypowiedziami papieskimi np. do członków Papieskiej Rady do spraw Kultury; dokumentami Kurii Rzymskiej [dokument Międzynarodowej Komisji Teologicznej pt. „Wiara i inkulturacja” (1988)].

BIBLIOGRAFIA

- Curley T.P., *The New Evangelization and Grief Ministry. Our evangelizing helps bereaved experience God's love*, „Priest” 2012, t. 68, nr 11, s. 49–52.
- Górzna S., *Dzieci Abrahama. Dialog Kościoła katolickiego z islamem i judaizmem w Polsce w okresie pontyfikatu Jana Pawła II (1978–2005)*, Słupsk 2013.
- Górzna S., *The political dimension of interreligious dialogue during the pontificate of John Paul II*, „Społeczeństwo i Polityka. Pismo edukacyjne” 2013, nr 4, s. 143–155.
- Jan Paweł II, *Encyklika Redemptoris missio Ojca Świętego Jana Pawła II o stałej aktualności posłania misyjnego*, Watykan 1990.

- Jan Paweł II, *Encyklika Slavorum Apostoli w 1100 rocznicę dzieła ewangelizacji świętych Cyryla i Metodego*, *OsRomPol* 1985, nr 4–5, s. 1, 3–6.
- Jan Paweł II, *Nauczanie papieskie III, 1, 1980 (styczeń – czerwiec)*, oprac. E. Weron, A. Jaroch, Poznań – Warszawa 1985.
- Jan Paweł II, *Posynodalna adhortacja apostolska Christifideles laici o powołaniu i misji świeckich w Kościele i w świecie dwadzieścia lat po Soborze Watykańskim II*, *OsRomPol* 1988, nr 12, s. 9–24.
- Jan Paweł II, *Posynodalna adhortacja apostolska Ecclesia in Europa do biskupów, do kapłanów i diakonów, do zakonników oraz do wszystkich wiernych w Jezusie Chrystusie, który żyje w Kościele jako źródło nadziei dla Europy*, *OsRomPol* 2003, nr 7/8, s. 4–39.
- Jan Paweł II wobec obecności islamu i muzułmanów w krajach Unii Europejskiej*, wybór i wstęp S. Górzna, Słupsk 2015.
- Konior J., *Matteo Ricci*, Kraków 2013.
- Kościół w czasach Jana Pawła II*, red. M. Rusecki, K. Kaucha, J. Mastej, Lublin 2005.
- Kowalczyk S., *Filozofia kultury*, Lublin 1997.
- Marcel G., *Być i mieć*, tłum. P. Lubicz, Warszawa 1962.
- Novello H., *Evangelising Culture in a Technological Age: Faith as Lived Culture*, „The Australasian Catholic Record” 2014, vol. 91, no. 2, s. 214–226.
- Od wiary do teologii. Dokumenty Międzynarodowej Komisji Teologicznej 1969–1996*, red. J. Królikowski, Kraków 2000.
- Posynodalna Adhortacja Apostolska Ecclesia in Africa Ojca Świętego Jana Pawła II do Biskupów, do Kapłanów i Diakonów, do Zakonników i Zakonnic oraz do wszystkich Wiernych o Kościele w Afryce i Jego Misji Ewangelizacyjnej u progu roku 2000*, *OsRomPol* 1995, nr 10, s. 20–21, 32.
- Różański J., *Wokół koncepcji inkulturacji*, Warszawa 2007.
- Sakowicz E., *Stolica Apostolska wobec tradycyjnej religii i kultury Afryki*, „Forum Politologiczne” 2012, t. 13, s. 247–268.
- Schreiter R. J., *Faith and cultures: challenges to a world church*, „Theological Studies” 1989, vol. 50, no. 4, s. 744–760.
- Wójtowicz R., *Nowa ewangelizacja – odpowiedź na redukcję sacrum*, „Przegląd Religioznawczy” 2012, nr 4, s. 65–67.